

ДИДАКТИЧНА СТРУКТУРА ТА ТИПИ УРОКІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної педагогіки мистецтва – класифікації та дидактичній структурі уроків образотворчого мистецтва у початковій школі. Дані аспекти мають особливе місце у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Ключові слова: урок, дидактична структура уроку, типи уроків, форми навчально-пізнавальної діяльності.

Статья посвящена актуальной проблеме современной педагогики искусства – классификации и дидактической структуры уроков изобразительного искусства в начальной школе. Данные аспекты имеют особенное место в содержании профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: урок, дидактическая структура урока, типы уроков, формы учебно-познавательной деятельности.

The article is sanctified to the issue of the day of modern pedagogics of art - classification and didactics structure of lessons of fine art at initial school. These aspects have the special place in maintenance of professional preparation of future teachers of initial classes.

Key words: lesson, didactics structure of lesson, types of lessons, form of educational-cognitive activity.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти, зокрема освітньої галузі «Мистецтво», потребують удосконалення та розвитку професійних умінь учителя початкових класів, що викладає дисципліни художньо-естетичного циклу. Реалізація завдань естетичного виховання молодших школярів висуває принципово нові вимоги до професійної підготовки педагогічних працівників. Важливу роль у творчому розвитку особистості педагога відіграє мистецтво. Його використання у процесі навчання створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності майбутніх учителів початкових класів, реалізації їх творчого потенціалу.

Сучасний стан розвитку педагогічної науки охоплює широкі аспекти освітньої проблематики, реформування процесів, спрямованих на створення умов формування і розвитку цілісної, творчої особистості педагога, здатної до успішної соціалізації та самореалізації у суспільстві. Окресленим питанням

присвятили праці відомі вітчизняні вчені: Г. І. Васянович, С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, В. І. Кремень, Н. Г. Ничкало, В. Рибалка, О. П. Рудницька, О. Д. Чмир.

Забезпечення високого рівня практичної підготовки майбутніх учителів у ВНЗ тісно пов'язане з формуванням у навчально-виховному процесі професійно орієнтованих, фахових компетентностей. Оволодіння загальнодидактичними засадами мистецької освіти, які базуються на психолого-педагогічних, соціально-культурологічних та фахових знаннях, дозволить учителю досягти високого рівня майстерності у здійсненні естетичного виховання молодших школярів.

Метою даної статті є висвітлення актуальної педагогічної проблеми дидактичної структури і типології уроків образотворчого мистецтва, їх місця і значення у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема актуальності мистецької освіти у системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядається в низці сучасних наукових досліджень. Значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму у процесі викладання мистецьких дисциплін підкреслюється в педагогічних працях Г. Я. Фешиної, Г. М. Петрової, І. А. Зязюна, Л. О. Хомич, О. П. Рудницької, Л. М. Масол, О. М. Отич, О. Л. Шевнюк. Психологічні засади професійного формування майбутнього педагога розкривають Г. О. Балл, І. Д. Бех, В. О. Бодров, С. Д. Максименко, В. В. Моргун, В. Г. Панок, В. В. Рибалка, Б. М. Теплов.

Особливості професійної та педагогічної освіти вивчаються В. П. Бехом, О. А. Бідою, Г. П. Васяновичем, О. А. Дубасенюк, В. Б. Євтухом, І. А. Зязюном, С. В. Лісовою, Н. Г. Ничкало, А. С. Нісімчуком, Л. А. Онищук, Г. Х. Яворською. Дослідження змісту, методів та засобів професійної підготовки всебічно вивчено А. М. Алексюком, В. І. Бондарем, О. О. Горською, А. Й. Капською, М. І. Шкілем, О. Г. Ярошенко. Наукові положення теорії професійного становлення педагога представляють у своїх працях Г. П. Васянович, П. М. Воловик, О. М. Пехота, М. М. Солдатенко, Л. О. Хомич. Розкриття сутності інтегративного поліхудожнього підходу у викладанні мистецьких дисциплін репрезентують С. В. Коновець, Л. М. Масол, С. О. Соломаха.

Будучи за своєю суттю культуротворчою, художньо-педагогічна діяльність у різні періоди розвитку суспільства відображала та відображає певний рівень культури. З точки зору онтологічного статусу, художньо-педагогічна діяльність є способом буття особливої соціально-педагогічної сфери суспільства, в рамках якої відбувається цілеспрямоване соціокультурне відтворення особистості.

Художньо-педагогічна підготовка розглядається в даному контексті як важливий механізм культурної спадкоємності, форма збереження і розвитку культурного надбання нації і всього людства, фактор життєздатності молодого покоління, яке завтра буде визначати долю України, як важливий ресурс духовного відродження і стратегічний напрям державної політики, що зумовлює її визначення як процес і результат педагогічно організованого

становлення особистості студента як суб'єкта культури та освіти шляхом освоєння системи художньо-педагогічних знань, цінностей, принципів комунікації та досвіду художньо-педагогічних практик.

Виклад основного матеріалу. Для успішної підготовки вчителів початкових класів до навчальних планів педагогічних факультетів гуманітарних університетів включено навчальний предмет «Образотворче мистецтво з методикою викладання». Дана дисципліна належить до фундаментальних, що формують професійні якості майбутніх педагогів початкових класів.

«Образотворче мистецтво з методикою викладання» є складовим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Професійно-педагогічна підготовка розглядається як підготовка майбутнього вчителя до неперервного професійного розвитку, процес привласнення знань, умінь, навичок, способів дій у системі професійної освіти, необхідних для здійснення того або іншого виду професійної діяльності.

Аналізуючи зміст навчальної та робочої програми з курсу «Образотворче мистецтво з методикою» ми звернулися до модульної побудови курсу і зауважили, що у його структурі існує змістовий модуль I: «Загальнодидактичні засади методики викладання образотворчого мистецтва у початкових класах». Тема 4 даного змістового модуля: «Урок – основна форма навчально-виховного процесу з образотворчого мистецтва». У змісті теми розглядаються наступні положення.

1. Урок – основна форма організації навчально-виховного процесу з образотворчого мистецтва в 1-4 класах.

2. Типи уроків образотворчого мистецтва у початкових класах.

3. Дидактична структура уроку образотворчого мистецтва. Етапи уроку образотворчого мистецтва та їх зміст.

4. Зміст і дидактичні структури нетрадиційних уроків образотворчого мистецтва.

Спосіб взаємодії вчителя та учня у навчально-виховному процесі визначається організаційними формами навчання. До них належать: урок, практичні заняття, індивідуальна робота, самостійна робота, екскурсії, домашня навчальна робота та інші. Головною формою організації навчально-виховного процесу під час викладання образотворчого мистецтва у початкових класах є *урок*. Саме на уроці вирішуються важливі завдання формування образотворчих знань, умінь і навичок, естетичного виховання та розвитку пізнавальної активності, спостережливості, уваги, образної пам'яті, нестандартного мислення, зв'язного мовлення та творчої уяви молодших школярів.

Якість уроку залежить від педагогічної майстерності вчителя, його теоретичної підготовки, методичної вправності, сформованості практичних умінь образотворчої діяльності, розуміння мети, завдань і змісту програми „Образотворче мистецтво” для 1-4 класів, осмислення структури і методики уроку та здатності реалізації творчого підходу під час його проведення.

Сучасні вимоги до уроку образотворчого мистецтва враховують такі аспекти:

1. Урок повинен бути проведений на належному науково-теоретичному та методичному рівнях із дотриманням загальнодидактичних та художньо-естетичних принципів навчання.

2. Кожен урок передбачає досягнення очікуваних результатів навчальної діяльності, підпорядкованої загальній меті уроку.

3. Урок повинен забезпечувати не лише засвоєння певного обсягу знань з основ образотворчої грамоти та впливати на процес формування практичних навичок образотворчої діяльності, опанування різних художніх технік, а й сприяти становленню естетичного світогляду, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, нестереотипного мислення та творчого виразу особистості молодшого школяра у власних роботах.

4. Урок повинен включати методично доцільний підбір різноманітних форм, методів і прийомів навчально-виховної роботи, які забезпечуватимуть активізацію розумової та самостійної творчої діяльності дітей, розвиток їх образотворчих здібностей.

5. Під час проведення уроку слід дбати про реалізацію особистісно зорієнтованого підходу до навчання образотворчого мистецтва та врахування вікових і психічних особливостей учнів молодшого шкільного віку.

6. Упровадження на уроці образотворчого мистецтва інтегрованого підходу до побудови навчально-виховного процесу.

Урок образотворчого мистецтва вважається ефективним тоді, коли вчитель створив належні умови для формування образотворчих знань, умінь і навичок молодших школярів, розвитку художніх здібностей.

Загальнодидактичні аспекти типології, структури уроків висвітлювали у науково-методичних працях І. Я. Лернер [3], В. О. Онищук [5], О. Я. Савченко [8], М. М. Фіцула [9]. Типологію, структуру і методику проведення уроків художньо-естетичного циклу та, зокрема образотворчого мистецтва, розглядали С. В. Коновець [2], Н. В. Лесняк [1], Л. М. Масол [4], Г. М. Падалка [6], Г. А. Полякова [7].

Для чіткої і високоефективної організації та проведення уроків образотворчого мистецтва у початковій школі кожен учитель початкових класів повинен свідомо володіти і використовувати на практиці різні типи уроків та відповідні їм дидактичні структури, враховуючи вимоги сучасної програми та розвиток науки про дитячу творчість.

Покращенню якості викладання шкільного предмета «Образотворче мистецтво» помітно сприяє розширення кола уроків образотворчого мистецтва в початковій школі за рахунок їхньої якісно-змістової перебудови. Типологія уроків образотворчого мистецтва може відрізнитися від загальноприйнятої дидактичної, оскільки урок образотворчого мистецтва має свою специфіку і належить до предметів художньо-естетичного циклу.

Типи уроків образотворчого мистецтва, що практикуються у початковій школі, представлено на рис.

Рис. Типи уроків образотворчого мистецтва

Сучасна педагогічна наука залежно від дидактичної мети та етапів процесу пізнання (сприймання та усвідомлення нового матеріалу, узагальнення, систематизація та закріплення отриманих знань, практичне, творче використання набутих знань, перевірка ступеня засвоєння знань, умінь та навичок) визначає таку *типологію уроків* у початкових класах:

- уроки засвоєння нових знань;
- уроки осмислення знань і формування вмій і навичок;
- уроки застосування знань, умінь і навичок;
- уроки узагальнення і систематизації знань;
- уроки перевірки, оцінювання і корекції знань;
- комбіновані уроки.

Класифікацію уроків образотворчого мистецтва можна здійснювати і за змістом навчального матеріалу. Так, учений-методист С. В. Коновець вважає найбільш бажаними типами уроків образотворчого мистецтва у сучасних умовах такі:

- уроки оволодіння образотворчою грамотою (заняття з композиції, малювання з натури, опанування форми, кольору, об'єму, простору, різних художніх технік);

- уроки сприймання та оцінювання явищ мистецтва та дійсності (сприймання, аналіз та оцінка певного художнього твору або явища дійсності);

- уроки колективної образотворчої діяльності (виконання колективної творчої роботи за спільним задумом теми та художньої техніки);

- уроки створення самостійних творчих робіт (втілення власного задуму учнів в оригінальних творчих роботах) [2, с. 12].

Кожен із структурних елементів мистецького уроку – висунення творчого завдання, пошук способів вирішення творчого завдання, окреслення художньо-творчого задуму, його втілення у художньо-матеріалізовану форму, оцінювання результатів (за Г. М. Падалкою) – включає:

- мотиваційне забезпечення художньо-навчальної діяльності;

- актуалізацію попереднього художнього досвіду діяльності, знань і умінь учнів;

- активізацію їх творчої ініціативи, самостійності у вирішенні творчих проблем;

- вольову регуляцію навчального процесу, концентрацію уваги, інтенсифікацію навчальної напруги;

- визначення завдання для самостійної роботи [6, с. 104].

Кожен тип уроку має свою структуру, яка включає взаємопов'язані етапи навчально-виховної діяльності. Етапи уроку, в свою чергу, містять різні форми, методи і прийоми роботи, які підпорядковуються навчальній, розвивальній та виховній меті уроку, розкривають зміст навчального матеріалу. Компонування елементів дидактичної структури уроку залежить від тих завдань, які розв'язуються на уроці певного типу.

У дидактичній структурі кожного типу уроку є своя підструктура. Вона розкриває і визначає методичні аспекти уроку: розповідь, бесіду, аналіз репродукцій художніх творів, педагогічний малюнок, тренувальні вправи та інші. Кількість та різноманітність елементів дидактичної підструктури уроку залежить від його мети та завдань. Наприклад, на етапі повідомлення нового матеріалу вчитель може обрати різні методичні прийоми: проблемну бесіду, пояснення, розповідь, аналіз репродукцій художніх творів різних жанрів, словесне малювання, педагогічний малюнок тощо.

Визначаючи структуру уроку певного типу, варто розуміти, що у ньому будуть присутні не лише елементи навчання, які визначають його назву, але й інші доцільні на даному уроці. Яскравим прикладом такого гармонійного поєднання етапів дидактичної структури є комбінований урок. Структура комбінованого уроку образотворчого мистецтва у початкових класах включає етапи, які мають певний зміст.

1. Організаційний етап (1 хв)

Передбачає підготовку учнів до навчальної діяльності, доцільну організацію робочого місця. Робота вчителя на цьому етапі повинна бути

спрямованою на створення у класі ділової атмосфери та психологічної готовності учнів до спілкування і навчання. До початку уроку визначаються чергові або „лаборанти”, які готують усі необхідні художні матеріали і приладдя. Даний етап уроку повинен бути динамічним, не затрачати багато часу.

II. Актуалізація опорних знань. Повторення вивченого матеріалу (2 хв)

Має на меті відтворення знань, умінь і навичок учнів з метою засвоєння ними нових понять та аспектів. Повторюються необхідні для роботи на даному уроці набуті раніше знання, закріплюється образотворча термінологія за допомогою розв’язання кросвордів, тестових завдань.

На даному етапі варто перевірити домашнє завдання. При викладанні образотворчого мистецтва окреме домашнє завдання художньо-творчого характеру може бути відсутнім. Замість художньої практичної роботи можна запропонувати учням провести спостереження за явищами природи та предметним середовищем, дібрати репродукції творів мистецтва для спостереження та аналізу, віршовані та музичні уривки.

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку (2 хв)

Етап підготовки учнів до активного і свідомого засвоєння нового навчального матеріалу та художньої творчої діяльності. На цьому етапі відбувається мотивація учнів до активного сприйняття нового навчального матеріалу, визначення мети і завдань уроку, доведення практичного значення роботи на уроці, створення позитивного емоційного настрою, формулювання проблемних завдань, показ учнівських робіт, виконаних на подібну тему чи в тій же техніці.

IV. Засвоєння нового матеріалу. Навчально-пізнавальна робота

1. Теоретико-аналітична робота (5-10 хв)

На початку даного етапу уроку важливо добре організувати увагу учнів з метою покращення процесу сприймання нового матеріалу. Проводиться бесіда чи розповідь учителя з метою пояснення нового матеріалу з використанням термінологічного словника, аналіз творів образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва про місце і роль естетичного в житті людей. У ході бесіди вчитель постійно активізує процес сприймання вдало дібраними запитаннями.

2. Підготовчі вправи (3-5 хв)

Виконання короткочасних вправ – тренувальних чи навчальних, які відповідали б навчальній чи розвивальній меті уроку і допомагали при виконанні основного завдання.

3. Пояснення послідовності виконання завдання. Композиційне розміщення зображення (1-2 хв)

Виконання вчителем педагогічного малюнка крейдою на дошці, пензлем і фарбою на планшеті. Демонстрація варіантів тематичної композиції, комбінація аплікативних засобів на дошці, створення робочого ескізу майбутньої композиції. На завершення даного етапу уроку вчитель демонструє педагогічний малюнок, який вдало доповнює пояснення нового матеріалу.

V. Закріплення нового матеріалу. Творча практична робота

1. Самостійна робота учнів під керівництвом учителя (25-30 хв)

Учитель керує роботою учнів, вказує на недоліки (але не малює учневі в альбомі), звертає увагу на типові помилки. Виконує графічне повторне пояснення на полях роботи учня щодо послідовності виконання завдання (якщо дитина має труднощі при виконанні завдання).

VI. Підсумок уроку. Аналіз та оцінювання робіт (3-5 хв)

Встановлюється, які знання, уміння і навички здобули учні на даному уроці. Проводиться аналіз робіт учнів, оцінювання та організовується виставка. З метою розвитку зв'язного мовлення та критичного мислення учнів здійснюється взаєморецензування, взаємоаналіз робіт однокласників.

VII. Домашнє завдання (1 хв)

Учням повідомляється інформація про домашнє завдання, роз'яснюється методика виконання, звертається увага на типові помилки. Дітям пропонуються такі завдання з метою підготовки до наступного уроку: підшукати репродукції, прочитати художній твір дитячої літератури, провести спостереження, виконати короточасні зарисовки, підібрати лексику і сполучення слів, необхідні для розповіді про виконане завдання.

Кожен етап уроку повинен бути методично правильним, змістовним, побудованим відповідно до характеру матеріалу, який вивчається. На кожному етапі уроку слід дбати про збагачення і активізацію словникового запасу, поповнення його образотворчою термінологією.

Висновки. Професія вчителя початкових класів потребує від студентів потужної системи знань у галузі художньої культури та різноманітних методичних умінь: забезпечувати естетичне сприйняття учнями творів мистецтва, образно розповідати про його різновиди і жанри, занурювати молодших школярів у світ художніх образів, організовувати творчу діяльність дітей.

Питання про розробку типів та дидактичної структури уроків образотворчого мистецтва, які відповідають віковим особливостям учнів початкової школи є досить актуальною проблемою для сучасної педагогіки мистецтва. Образотворче мистецтво з методикою викладання – це педагогічна наука, адже предметом її дослідження є процес формування образотворчих знань, умінь та навичок в умовах навчання дітей у початковій школі. Образотворче мистецтво з методикою викладання в початкових класах визначає основи образотворчої грамоти для учнів 1-4 класів і пропонує сучасні форми організації процесу естетичного виховання молодших школярів, формування у них емоційно-ціннісного ставлення до себе, навколишнього світу і творів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах (психологічні та педагогічні аспекти) / за ред. Г. П. Коваль. – Тернопіль, 2010. – 192 с.

2. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
3. Лернер И. Я. Современная дидактика: теория – практике / под ред. И. Лернера, И. Журавлева. – М., 1994. – 182 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна [та ін.]. – Харків, 2006. – 256 с.
5. Онищук В. А. Дидактика современной школы: пособие для учителей / под ред. В. А. Онищука. – К. : Рад. школа, 1987. – 346 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
7. Полякова Г. А. Образотворче мистецтво. 1-7 класи / Г. А. Полякова. – Харків, 2001. – 157 с.
8. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – К., 1997.
9. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 1997. – 192 с.

Дата надходження до редакції: 12.02.2013 р.